

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра хірургії з післядипломною освітою

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Григорук БУРЯКІВСЬКИЙ

01 вересня 2025 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА ВИРОБНИЧОЇ ЛІКАРСЬКОЇ
ПРАКТИКИ «ОСНОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ ТА ПРОФЕСІЙНІ ДІЇ ЛІКАРЯ
ХІРУРГІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ СТАЦІОНАРУ.»**

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 222 «Медицина»

Освітньо-професійна програма: Медицина

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Медицина» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 222 «Медицина» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», ухваленою Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 10 від 27 червня 2024 року) та освітньо-професійної програми «Медицина» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності І 2 «Медицина» галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення», ухваленою Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 10 від 26 червня 2025 року)

Розробники: к.мед.н., доц. Поляк С.Д., к.мед.н., доц. Колодій В. В., проф., д.мед.н., Муравйов П.Т., к.мед.н., доц. Бородаєв І.С., к.мед.н., доц. Шевченко В.Г., к.мед.н., доц. Качанов В.М., к.мед.н., ас. Васильєв О.А.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри хірургії з післядипломною освітою
Протокол №1 від 28.08.2025 р.

Завідувач кафедри

Володимир ГРУБНИК

Погоджено із гарантом ОПП

Валерія МАРІЧЕРЕДА

Схвалено предметною цикловою методичною комісією з хірургічних дисципліни ОНМедУ
Протокол № 1 від 28.08.2025 р.

Голова комісії

Василь МІЩЕНКО

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

1. ОПИС ПРАКТИКИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика практики
Загальна кількість: Кредитів: 1,5 Годин: 45	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Спеціальність 222 «Медицина» Рівень вищої освіти другий (магістерський) «Виробнича лікарська практика»	<i>Денна форма навчання</i>
		<i>Обов'язкова освітня компонента</i>
		<i>Рік підготовки: 4</i>
		<i>Семестри VII - VIII</i>
		<i>Лекції (0 год.)</i>
		<i>Семінарські (0 год.)</i>
		<i>Практичні (30 год.)</i>
		<i>Лабораторні (0 год.)</i>
		<i>Самостійна робота (15 год.) у т.ч. індивідуальні завдання</i>
<i>Форма підсумкового контролю – КПІ</i>		

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ, КОМПЕТЕНТНОСТІ, ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Мета: Опанування здобувачем вищої освіти практичних навичок, одержаних при вивченні основних клінічних та теоретичних дисциплін та їх подальшого поглиблення й удосконалення під час роботи в лікувально-профілактичних закладах, а також ознайомлення з роботою медичного персоналу всіх ланок в умовах майбутньої діяльності на базах лікувально-профілактичних закладів.

Завдання:

1. Удосконалення вмінь та навичок в роботі медичних працівників всіх ланок в медичних закладах хірургічного профілю.

Процес проходження практики спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

Загальних (ЗК):

ЗК3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК4. Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності.

ЗК5. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК7. Здатність працювати в команді.

ЗК8. Здатність до міжособистої взаємодії.

ЗК 12. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.

Спеціальних (СК):

СК1. Здатність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні дані.

СК2. Здатність до визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних досліджень та оцінки їх результатів.

СК3. Здатність до встановлення попереднього та клінічного діагнозу захворювання.

СК4. Здатність до визначення необхідного режиму праці та відпочинку при лікуванні та профілактиці захворювань.

СК5. Здатність до визначення характеру харчування при лікуванні та профілактиці захворювань.

СК6. Здатність до визначення принципів та характеру лікування та профілактики захворювань.

СК7. Здатність до діагностування невідкладних станів.

СК8. Здатність до визначення тактики та надання екстреної медичної допомоги.

СК9. Здатність до проведення санітарно-евакуаційних заходів.

СК10. Здатність до виконання медичних маніпуляцій.

СК11. Здатність розв'язувати медичні проблеми в нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідності, включаючи систему раннього втручання.

СК13. Здатність до проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів.

СК14. Здатність до планування і проведення профілактичних та протиепідемічних заходів щодо інфекційних хвороб.

СК16. Здатність до ведення медичної документації, в тому числі електронних форм.

СК26. Здатність визначати тактику ведення осіб, що підлягають диспансерному нагляду.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН3. Спеціалізовані концептуальні знання, що включають наукові здобутки у сфері охорони здоров'я і є основою для проведення досліджень, критичне осмислення проблем у сфері медицини та дотичних до неї міждисциплінарних проблем включаючи систему раннього втручання.

ПРН4. Виділяти та ідентифікувати провідні клінічні симптоми та синдроми (за списком 1); за стандартними методиками, використовуючи попередні дані анамнезу хворого, дані огляду хворого, знання про людину, її органи та системи, встановлювати попередній клінічний діагноз захворювання (за списком 2).

ПРН5. Збирати скарги, анамнез життя та захворювання, оцінювати психомоторний та фізичний розвиток пацієнта, стан органів та систем організму, на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень оцінювати інформацію щодо діагнозу (за списком 4), враховуючи вік пацієнта.

ПРН6. Встановлювати остаточний клінічний діагноз шляхом прийняття обґрунтованого рішення та аналізу отриманих суб'єктивних і об'єктивних даних клінічного, додаткового обстеження, проведення диференційної діагностики, дотримуючись відповідних етичних і юридичних норм, під контролем лікаря-керівника в умовах закладу охорони здоров'я (за списком 2).

ПРН7. Призначати та аналізувати додаткові (обов'язкові та за вибором) методи обстеження (лабораторні, функціональні та/або інструментальні) (за списком 4), пацієнтів із захворюваннями органів і систем організму для проведення диференційної діагностики захворювань (за списком 2).

ПРН8. Визначити головний клінічний синдром або симптом, яким обумовлена тяжкість стану потерпілого/постраждалого (за списком 3) шляхом прийняття обґрунтованого рішення стану людини за будь-яких обставин (в умовах закладу охорони здоров'я, за його межами) у т.ч. в умовах надзвичайної ситуації та бойових дій, в польових умовах, в умовах нестачі інформації та обмеженого часу.

ПРН9. Визначати характер та принципи лікування хворих (консервативне, оперативне) із захворюваннями (за списком 2), враховуючи вік пацієнта, в умовах закладу охорони здоров'я, за його межами та на етапах медичної евакуації, в т.ч. у польових умовах, на підставі попереднього клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами, у разі необхідності розширення стандартної схеми вміти обґрунтувати персоніфіковані рекомендації під контролем лікаря-керівника в умовах лікувальної установи.

ПРН10. Визначати необхідний режим праці, відпочинку та харчування на підставі заключного клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.

ПРН14. Визначати тактику та надавати екстрену медичної допомогу при невідкладних станах (за списком 3) в умовах обмеженого часу згідно з існуючими клінічними протоколами та стандартами лікування.

ПРН15. Організувати надання медичної допомоги та лікувально-евакуаційних заходів населенню та військовослужбовцям в умовах надзвичайних ситуації та бойових дій, в т.ч. у польових умовах.

ПРН17. Виконувати медичні маніпуляції (за списком 5) в умовах лікувального закладу, вдома або на виробництві на підставі попереднього клінічного діагнозу та/або показників стану пацієнта шляхом прийняття обґрунтованого рішення, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм.

ПРН18. Визначати стан функціонування та обмежень життєдіяльності особи та тривалість непрацездатності з оформленням відповідних документів, в умовах закладу охорони здоров'я на підставі даних про захворювання та його перебіг, особливості професійної діяльності людини, тощо. Вести медичну документацію щодо пацієнта та контингенту населення на підставі нормативних документів.

ПРН19. Планувати та втілювати систему протиепідемічних та профілактичних заходів, щодо виникнення та розповсюдження захворювань серед населення.

ПРН24. Організувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклується) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності.

ПРН30. Визначати тактику ведення осіб, що підлягають диспансерному нагляду (діти, вагітні, працівники, професії яких передбачають обов'язковий диспансерний огляд).

ПРН31. Визначати тактику ведення осіб, хворих на хронічні інфекційні хвороби, що підлягають диспансерному нагляду.

У результаті проходження практики здобувач вищої освіти повинен:

Знати:

- Основи організації хірургічної допомоги населенню України.
- Основні функціональні обов'язки медичних працівників всіх ланок.
- Структуру та функції хірургічного стаціонару.
- Структуру та функції поліклініки.
- Морально-деонтологічні принципи медичного працівника та принципи фахової субординації
- Правила заповнення медичної документації в різних підрозділах медичних закладів.
- Принципи діагностування, лікування, реабілітації і профілактики захворювань в галузі хірургії.
- Надання екстреної допомоги при невідкладних станах.
- Організацію проведення лікувально-евакуаційних заходів.

Вміти:

- Володіти навичками комунікації та клінічного обстеження пацієнта. Збирати дані про скарги пацієнта, анамнез хвороби, анамнез життя.
- Оцінювати інформацію щодо діагнозу застосовуючи стандартну процедуру, на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень.
- Визначати перелік необхідних клініко-лабораторних та інструментальних досліджень та оцінювати їх результати (перелік 4).
- Виділяти провідний клінічний симптом або синдром (перелік 1).
- Встановлювати попередній діагноз, здійснювати диференціальну діагностику та визначати клінічний діагноз захворювання (перелік 2).
- Визначати принципи лікування захворювань, необхідний режим праці та відпочинку, характеру харчування (перелік 2).
- Діагностувати невідкладні стани (перелік 3).
- Визначати тактику та надавати екстрену медичну допомогу при невідкладних станах (перелік 3).
- Виконувати медичні маніпуляції (за переліком 5).
- Вести медичну документацію.
- Дотримуватись вимог етики, біоетики та деонтології у своїй фаховій діяльності.
- Планувати та проводити санітарно-гігієнічні та профілактичні заходи.

3. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Тема 1. Принципи організації надання планової та невідкладної хірургічної допомоги в

Україні.

Тема 2. Удосконалення навичок клінічної, лабораторно – інструментальної діагностики і тактики лікування основних хірургічних хвороб в умовах стаціонару.

Тема 3. Оволодіння навичками надання невідкладної медичної допомоги при ургентних хірургічних захворюваннях.

Тема 4. Застосування принципів етики та деонтології у практиці лікаря хірургічного відділення.

Тема 5. Надання невідкладної медичної допомоги при ургентних хірургічних захворюваннях в умовах військового часу.

4. СТРУКТУРА ПРАКТИКИ

Тема	Усього	Практичні заняття	СРЗ
Тема 1. Принципи організації надання планової та невідкладної хірургічної допомоги в Україні.	6	4	2
Тема 2. Удосконалення навичок клінічної, лабораторно - інструментальної діагностики і тактики лікування основних хірургічних хвороб в умовах стаціонару.	6	4	2
Тема 3. Оволодіння навичками надання невідкладної медичної допомоги при ургентних хірургічних захворюваннях.	10	6	4
Тема 4. Застосування принципів етики та деонтології у практиці лікаря хірургічного відділення.	4	4	-
Тема 5. Надання невідкладної медичної допомоги при ургентних хірургічних захворюваннях в умовах військового часу.	15	12	3
Підготовка до КПП	4	-	4
Усього годин	45	30	15

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ / СЕМІНАРСЬКИХ / ПРАКТИЧНИХ / ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

5.1. Теми лекційних занять

Лекції не передбачені.

5.2. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені.

5.3. Теми практичних занять

№	Назва теми	Кіл-ть годин
1	Практичні заняття 1-2. Принципи організації надання планової та невідкладної хірургічної допомоги в Україні.	4
2	Практичні заняття 3-4. Удосконалення навичок клінічної, лабораторно - інструментальної діагностики і тактики лікування основних хірургічних хвороб в умовах стаціонару.	2
3	Практичні заняття 5-7. Оволодіння навичками надання невідкладної медичної допомоги при ургентних хірургічних захворюваннях.	4
4	Практичні заняття 8-9. Застосування принципів етики та деонтології у практиці лікаря хірургічного відділення.	4
5	Практичні заняття 10-15. Надання невідкладної медичної допомоги при	12

	ургентних хірургічних захворюваннях в умовах військового часу.	
	Усього годин	30

6. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

№	Назва теми / види завдань	К-ть годин
1	Підготовка до практичних занять 1-2. Принципи організації надання планової та невідкладної хірургічної допомоги в Україні.	2
2	Підготовка до практичних занять 3-4. Удосконалення навичок клінічної, лабораторно - інструментальної діагностики і тактики лікування основних хірургічних хвороб в умовах стаціонару.	2
3	Підготовка до практичних занять 5-7. Оволодіння навичками надання невідкладної медичної допомоги при ургентних хірургічних захворюваннях.	4
4	Підготовка до практичних занять 8-9. Застосування принципів етики та деонтології у практиці лікаря хірургічного відділення.	-
5	Підготовка до практичних занять 10-15. Надання невідкладної медичної допомоги при ургентних хірургічних захворюваннях в умовах військового часу.	3
6	Підготовка до КПП	4
	Усього годин	15

7. ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Практичні заняття: бесіда, рольові ігри, вирішення клінічних ситуаційних задач, відпрацювання навичок огляду пацієнтів, відпрацювання навичок виконання маніпуляцій за переліком 5, інструктаж та відпрацювання навичок на симуляційних муляжах, безпосередня робота з пацієнтом.

Самостійна робота: самостійна робота з рекомендованою основною та додатковою літературою, з електронними інформаційними ресурсами, оформлення звітних документів і щоденника практики.

8. ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль: опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, оцінювання комунікативних навичок під час рольової гри, розв'язання ситуаційних клінічних завдань, оцінювання активності на занятті.

Підсумковий контроль: КПП.

Оцінювання поточної діяльності на практичному занятті:

- Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:
 - методи: опитування, вирішення ситуаційної клінічної задачі
 - оцінювання: максимально – 5, мінімально – 3, незадовільно – 2
- Оцінка практичних навичок та маніпуляцій з теми заняття:
 - методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок
 - оцінювання: максимально – 5, мінімально – 3, незадовільно – 2
- Оцінювання роботи із пацієнтами з теми заняття:
 - методи: комунікативні навички спілкування з пацієнтом та його близькими; правильність призначення та оцінки лабораторних та інструментальних досліджень; дотримання алгоритму проведення диференціального діагнозу; обґрунтування клінічного діагнозу; складання плану лікування
 - оцінювання: максимально – 5, мінімально – 3, незадовільно – 2

Оцінка за одне практичне заняття є середньоарифметичною за всіма складовими і

може мати лише цілу величину (5, 4, 3, 2), яка округлюється за методом статистики.

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті

Оцінка	Критерії оцінювання
Відмінно «5»	Здобувач вільно володіє матеріалом, бере активну участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, впевнено демонструє практичні навички. Відмінно інтерпретує данні клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
Добре «4»	Здобувач добре володіє матеріалом, бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички. Добре інтерпретує данні клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з деякими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
Задовільно «3»	Здобувач недостатньо володіє матеріалом, невпевнено бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під та інтерпретує данні клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з суттєвими помилками.
Незадовільно «2»	Здобувач не володіє матеріалом, не бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, не демонструє практичні навички.

До підсумкового контролю у формі комплексного практичного іспиту (КПІ) допускаються лише ті здобувачі, які виконали вимоги навчальної програми з виробничої практики, не мають академічної заборгованості, їх середній бал за поточну діяльність з виробничої практики становить не менше 3,00.

Під час КПІ оцінюється виконання практичних навичок згідно з переліком, наведеним у робочій програмі з виробничої практики. В КПІ входять практичні навички з профілів практичної підготовки.

Оцінювання здобувача проводиться за чек-листом. Кожному пункту алгоритму, залежно від складності, присвоюється певна кількість балів. Питома вага (кількість балів) кожного пункту може бути різною - залежно від кількості пунктів та складності виконання конкретного пункту. Деякі сценарії можуть мати критичні точки, при невиконанні яких завдання вважається невиконаним. При формуванні пунктів чек-листу повинні бути виключені двоякість розуміння. Максимальна оцінка за виконання завдання на одній станції становить 100 балів.

КПІ вважається складеним, якщо здобувач набрав не менше 60% від максимальної кількості балів на кожній станції. Таким чином, здобувач в результаті проходження всіх станцій отримує 3 або 4 оцінки, залежно від виду практики. Остаточний результат, який заноситься в екзаменаційну відомість є середньо-арифметичною оцінкою за відповідну практику з усіх профілів за традиційною (4-бальною) та 200-бальною шкалами.

9. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Бали з навчальної дисципліни для здобувачів, які успішно виконали програму, конвертуються у традиційну чотирибальну шкалу за абсолютними критеріями, які наведено у таблиці:

Національна оцінка за дисципліну	Сума балів за дисципліну
Відмінно («5»)	185 – 200
Добре («4»)	151 – 184
Задовільно («3»)	120 – 150
Незадовільно («2»)	Нижче 120

Багатобальна шкала (200-бальна шкала) характеризує фактичну успішність кожного здобувача із засвоєння навчальної дисципліни. Конвертація традиційної оцінки в 200-бальну виконується інформаційно-технічним відділом Університету програмою «Контингент» за відповідною формулою: Середній бал успішності (поточної успішності з дисципліни) x 40.

За **рейтинговою шкалою ECTS** оцінюються досягнення здобувачів з навчальної дисципліни, які навчаються на одному курсі однієї спеціальності, відповідно до отриманих ними балів, шляхом ранжування, а саме:

Оцінка за шкалою ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% здобувачів
B	Наступні 25% здобувачів
C	Наступні 30% здобувачів
D	Наступні 25% здобувачів
E	Наступні 10% здобувачів

Шкала ЄКТС встановлює належність здобувача до групи кращих чи гірших серед референтної групи однокурсників (факультет, спеціальність), тобто його рейтинг. При конвертації з багатобальної шкали, як правило, межі оцінок «А», «В», «С», «D», «Е» не співпадають з межами оцінок «5», «4», «3» за традиційною шкалою. Оцінка «А» за шкалою ЄКТС не може дорівнювати оцінці «відмінно», а оцінка «В» - оцінці «добре» тощо. Здобувачі, які одержали оцінки «FX» та «F» («2») не вносяться до списку здобувачів, що ранжуються. Такі здобувачі після перескладання автоматично отримують бал «Е». Оцінка «FX» виставляється здобувачам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але яким не зарахований підсумковий контроль. Оцінка «F» виставляється студентам, які відвідали усі аудиторні заняття з навчальної дисципліни, але не набрали середнього балу (3,00) за поточну навчальну діяльність і не допущені до підсумкового контролю.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Робочі програми практики
- Силабуси
- Методичні розробки до практичних занять
- Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти
- Мультимедійні презентації
- Ситуаційні клінічні завдання
- Сценарії рольових ігор (за необхідністю)
- Клінічні сценарії (за необхідністю)
- Електронний банк тестових завдань

11. ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ДЛЯ ОСПІ

1. Встановлення назогастрального зонду.
2. Встановлення орогастрального зонду.
3. Накладання швів на рану та зняття швів..
4. Оцінка ступеню тяжкості при шлунково-кишкової кровотеч, постановка зонда Блекмора.
5. Пальцеве дослідження прямої кишки.
6. Виконання анаскопії
7. Виконання лапароцентезу та пункції черевної порожнини.
8. Накладання джгута при зовнішній кровотечі.
9. Проведення діагностичної лапароскопії

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Хірургічні хвороби: підручник / за редакцією професора П.Г. Кондратенка. Донецьк, 2017. 816 с.
2. Посібник з еталонів техніки лікарських маніпуляцій і практичних навичок із загальної хірургії / В.В. Скиба, В.В. Поканевич, О.В., Іванько, А.С. Карпенко, С.Й. Хмельницький, В.Я. Стаднік, А.К. Петров. Академія наук Вищої школи України, Київ. мед. ун-т УАНМ. Київ, 2017. 141 с.
3. USMLE Step 2 CK Lecture Notes.- Internal Medicine (Kaplan Test Prep). Published by Kaplan Medical, 2016. 474 p.

Додаткова:

1. Практичні навички з оперативної хірургії: навч. посібник / Ю.Т. Ахтемійчук, В.Г., Пішак, О.М. Слободян, О.В. Цигикало. Чернівці, 2015. 152 с.
2. Шпитальна хірургія / Ковальчук Л.Я., Спіженко Ю.П., Сасенко В.Ф., Книшов Г.А., Ничитайло М.Ю. Тернопіль, 2007. 200 с.
3. Невідкладні стани в хірургії: підручник / І.В. Роздольський. Київ: Медицина, 2014. 144 с.
4. Principles and Practice of Infectious Diseases. 2-Volume set / J.E. Bennet, R. Dolin, M.J. Blaser – 8-th edition : Saunders Publisher, 2014.

13. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <https://surgical-school.com.ua/index.php/journal/article/view/66> - Харківська хірургічна школа.
2. <https://surgical-school.com.ua/index.php/journal/article/view/118> - ПИТАННЯ ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНИХ ПОРАНЕНЬ.
3. <https://surgical-school.com.ua/index.php/journal/article/view/117> - ПИТАННЯ ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНИХ ПОРАНЕНЬ ГРУДЕЙ.
4. <https://www.modscires.pro/index.php/msr/issue/view/msr13-02>- INTERNACIONAL PERIDIC SCIENTIFIC JURNAL.
5. www.msmanuals.com/uk/professional/injuries-poisoning/abdominal-trauma/overview-of-abdominal-trauma- Міжнародна медична бібліотека.
6. <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/surgery/article/download/11793/11156>- Посібник по травмі живота.
7. <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/2589/1/%D0%9D%D0%95%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%94%D0%9D%D0%90%20%D0%A5%D0%86%D0%A0%D0%A3%D0%A0%D0%93%D0%86%D0%AF%20.pdf> – Невідкладна хірургія.
8. <https://resource.odmu.edu.ua/chair/download/117027/Ikurywq-rifJSyLzArpKFQ.doc> - Методичні рекомендації по травмі живота ОНМедУ.